

Тхір В.Б. Особливості утворення політичних евфемізмів (на прикладі ідеологічних евфемізмів) / В.Б.Тхір // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. – Черкаси, 2004. – Ч. 8. – С.313–315.

УДК 811.111

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЕВФЕМІЗМІВ (НА ПРИКЛАДІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ЕВФЕМІЗМІВ)

Тхір В.Б. (м.Івано-Франківськ)

The article deals with the investigation of ways of generating political euphemisms in English on the example of ideological euphemisms. The author dwells on the pragmatics of ideological euphemisms in the context of political euphemisms, singles out three ways of ideological euphemisms generation and briefly analyses peculiarities of the semantic structure of ideological euphemisms.

Спроби окреслити коло понять екстралінгвістичної дійсності, що підлягають дії вербальної заборони в англійській мові, робилися неодноразово [4; 5; 12; 13], і значна увага приділялася соціолінгвістичному аспекту дослідження евфемії [3; 4; 5]. Однак мало дослідженими є особливості виникнення та функціонування окремих лексико-семантичних розрядів евфемізмів. Лексико-семантичні розряди евфемізованої лексики (за А.Кацевим, поняттєві сфери) охоплюють сфери людської діяльності, прямі номінації яких мовці вважають найризикованішими для успішної комунікації. На нашу думку, в сучасній англійській мові доцільно виділяти наступні лексико-семантичні розряди евфемізованої лексики: евфемізми політичної діяльності людини; евфемізми статевого життя людини; евфемізми “політичної коректності”; евфемізми релігійної сфери; евфемізми фізіології та характеру людини; евфемізми реклами. Евфемізми політичної діяльності людини частково піддавалися аналізу в працях А.Кацева, В.Заботкіної, Х.Роусона [5; 4; 14], але питання класифікації політичних евфемізмів в межах лексико-семантичного розряду та способи утворення політичних евфемізмів в англійській мові залишаються мало дослідженими.

Завданням статті є дослідити особливості утворення політичних евфемізмів на прикладі ідеологічних евфемізмів.

Характерною особливістю сучасної політичної лексики є її дещо незвичне використання - не лише з метою повідомлення інформації, а й приховування або викривлення її, не лише для того, щоб привернути публічну увагу, а й для того, щоб відвернути або значно послабити її. Сьогодні політична мова іноді відіграє роль прямо протилежну тій, яка історично призначена політичній риторичі [10, 40-41]. Сучасна політика - це сфера, де фальсифікація фактів та хибні уявлення є частими явищами. І в демократичних, і в тоталітарних державах політична мова містить в собі багато евфемізмів, що вживаються з метою пом'якшити неприємні повідомлення та переконати електорат чи представників опозиції. Властивість мови виступати ефективним засобом вторгнення концептуальних конструкцій у когнітивну систему реципієнта, досить часто без усвідомлення останнім цього процесу [8, 7], особливо помітна у прагматичі **ідеологічних евфемізмів** (термін наш), які відносимо до лексико-семантичного розряду евфемізмів політичної діяльності людини поряд з евфемізмами військово-політичної термінології та евфемізмами імпліцитних політичних діалектів. Під ідеологією розуміємо систему ідей і поглядів: політичних, правових, філософських, моральних, релігійних, естетичних, що виражають корінні інтереси класів, соціальних груп [9, 183]. Вживання ідеологічних евфемізмів в сфері політики має на меті досягнення схвалення певної організації суспільства через пропаганду та нав'язування поглядів, вигідних пануючим політичним режимам, а також прикриття їх неправових діянь проти народу.

Для аналізу було взято близько 120 евфемізмів нацистського та комуністичного режимів зі словника евфемізмів "Oxford Dictionary of Euphemisms" Р.Холдера [13], які автор виділяє в розділі політичних евфемізмів спеціальними позначками: "С" для евфемізму комуністичного режиму та "N" - нацистського; відповідно, 9 евфемізмів, вживання яких є характерним для обох режимів, позначені маркером "CN" [13, 456-458].

Особливістю ідеологічних евфемізмів англійської мови є їх «іноземне» походження. Приплив їх в лексику англійської мови відбувався в період зміни політичних систем в

інших країнах, зокрема, під час встановлення комуністичного та нацистського режимів. Номінація ідеологічних реалій відбувалася декількома шляхами:

а) переосмисленням одиниць з нейтральною семантикою, що привело до росту полісемії та омонімії (27% вибірки): *bath-house* - приміщення для масових вбивств нацистами, *disinfection*, *procedure* - масові вбивства нацистами, *co-ordination* - забезпечення покори тоталітарній владі, *fireman* - поліцейський-єврей в нацистському концентраційному таборі для євреїв, *vigilance* - практика доносів на співвітчизників в колишньому СРСР:

“...everyone informs right from the nursery... They call it ‘vigilance’”. (Нотатки про Росію з книги М.Сміта “Gorky Park”, 1981);”

б) фразеологізацією вільних для англійської мови словосполучень внаслідок калькування - перекладу значущих частин слова чи компонентів словосполучення (54 % вибірки): *executive measure* (нім. *Exekutivmassnahme*) - політичне вбивство нацистами під час Другої світової війни, *special duty groups* (нім. *Einsatzgruppen*) - особливі антиєврейські вуличні угруповання, *special treatment* (нім. *Sonderbehandlung*) - тортури та вбивства нацистами євреїв, циган, слов'ян та інших “ворогів держави”, *fellow traveller* (рос. *попутчик*) - людина, що є прибічником комуністичного режиму, *consciousness raising* (рос. *повышение сознательности*) - процес формування комуністичної свідомості, *special education* (рос. *специальное обучение*) - тюремний режим при комунізмі, спрямований на «перевиховання», залякування та вбивства дисидентів, *to carry a card* (рос. *иметь билет*) - бути членом комуністичної партії, *great leap forward* (рос. *большой скачок вперед*) – насильницька індустріалізація сільськогосподарської країни, *party member* (рос. *член партии*) – комуніст, *fraternal assistance* (рос. *братская помощь*) - вторгнення комуністичної держави на територію сусідньої:

“But the decisions to say ‘counter-revolution’ instead of ‘uprising’, ‘people’ instead of ‘party’, ‘fraternal assistance’ instead of ‘invasion’ are choices of the highest solemnity. For

Communism exists by casting spells - change the language and the world itself will change". (Sunday Telegraph, March 1989);

в) прямими запозиченнями з російської чи німецької мов (19% вибірки): *Endlösung* - винищення євреїв, *Lebensborn* - нацистська політика вилучення світловолосих польських та чеських дітей з їх сімей на батьківщині та виховання їх в німецьких сім'ях як німецьких громадян, *Lebensraum* - окупація нацистами території Європи, *KGB (Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti)* - КДБ (Комітет Державної Безпеки) - радянське знаряддя внутрішніх репресій, *Comecon* - комітет економічного контролю та експлуатації радянською імперією підвладних їй республік, *samizdat* - нелегальний обіг нецензурної літератури.

Таким чином, в етимологічному відношенні проаналізовані ідеологічні евфемізми нацистського та комуністичного режимів являють собою власне англійські одиниці з переосмисленою семантикою (*vigilance, fireman*), кальки (*executive measure, fellow traveller*) та прямі запозичення (*Lebensraum, samizdat*).

Ідеологічні евфемізми нацистського та комуністичного режимів характеризуються вживанням «девіативних» компонентів, що відволікають увагу реципієнта від негативного денотата. Найвищою частотою вживання характеризуються прикметник *special* та іменники *class, peace* та *people*, що переважно виконують в словосполученнях атрибутивну функцію:

- *special court* - нацистський трибунал, *special detachment* - загін поліцейських-євреїв, що працював під керівництвом СС і знущався над іншими євреями, *special squad* - загін для винищення євреїв, *special action* – вбивства євреїв нацистами, *special education, special duty groups, special treatment* (переклад див. вище);
- *class warfare, class conflict* - напружені стосунки між громадянами некомуністичної країни; можливі сполучення компонента *class* з іменниками *education* ("буржуазна" освіта) чи *literature* ("буржуазна" література);

- *peace campaign* - підготовка до насилля (вперше вжитий А.Гітлером), *peace-keeping action* - вторгнення, *peace-keeping force* - армія;
- *people's car* - механізм фінансування нацистського переозброєння шляхом вилучення грошей в народі з обіцянкою надання автомобіля в обмін на них, *people's court* - нацистський, а згодом комуністичний трибунал без кваліфікованого суддівства і справедливості, *people's justice* - вбивство без суду і слідства, *people's militia* - збройні формування, що підтримують пануючий режим, *people's democracy*, *people's republic* - комуністична автократія:

“... *fatuous violation of language that in our day terms the grotesque dictatorship a ‘People’s Republic’*”. (P.Theroux, “The Old Patagonian Express”).

Отже, поповнення політичної лексики ідеологічними евфемізмами переважно відбувається за рахунок використання власних мовних ресурсів шляхом переосмислення значень існуючих одиниць та фразеологізації вільних словосполучень, лише незначна кількість евфемізмів утворюється внаслідок прямих запозичень. В політичних документах, промовах лідерів та засобах масової інформації окремі лексеми та вільні словосполучення із звичним для реципієнта семантичним навантаженням починають вживатися для позначення негативних понять та явищ, і, набуваючи нового переосмисленого значення, перетворюються на евфемізми. Оскільки «при зміні значення слова виникнення нового не виключає можливості збереження старого» [7, 93], значення евфемістичного перифразу стає складовою смислової структури слова як його лексико-семантичний варіант. Переосмислення значень вільних словосполучень веде до утворення фразеологічних евфемізмів, в основі яких лежить процес перейменування негативних об'єктів політичної дійсності з чітко вираженим наміром досягнути позитивного прагматичного ефекту на аудиторію. Це ще раз підтверджує думку про те, що конотація становить основну цінність смислової структури фразеологізмів [2, 60; 11, 63]. У визначенні значення фразеологічного евфемізму дотримуємося концепції А.Куніна, який визначає фразеологічне значення як окрему лінгвістичну категорію, яка являє собою інваріант інформації, що виражається семантично ускладненими, нарізнооформленими

одинацями мови, які не утворюються за породжуючими структурно-семантичними моделями змінних сполучень слів [6, 122]. Отже, у фразеологічних евфемізмах як одиницях вторинної номінації відображається подвійна інтенція мовця: позначення об'єктів дійсності і вираження ставлення до них за допомогою виразних мовних засобів [1, 32-37] (відображається у фразеологізації) та субституція номінацій, що асоціюються з негативним денотатом (відображається в евфемізації).

Характерною особливістю ідеологічних евфемізмів, на нашу думку, є їх недовговічність. Використання імпліцитних одиниць задля досягнення перлокутивного ефекту дуже швидко веде до дифемізації понять та втрати евфемізмами ознак одиниць вторинної номінації (*KDB, special education* та ін.). Лексико-семантичний розряд евфемізмів політичної діяльності людини та група ідеологічних евфемізмів зокрема безперервно поповнюється евфемізмами-неологізмами, що зумовлюється постійними змінами в сфері політики та необхідністю створення нових вербальних засобів для досягнення необхідного прагматичного ефекту на реципієнта. Тому вважаємо за доцільне продовжити дослідження особливостей утворення політичних евфемізмів англійської мови, взявши за емпіричний матеріал евфемізми військово-політичної термінології та евфемізми імпліцитних діалектів.

Список використаної літератури

1. Артемова А.Ф. Фразеологические единицы английского языка как объект вторичной номинации // Вторичная номинация в современном английском языке: Межвузовский сборник научных трудов. – Пятигорск, Пятигорский педагогический институт иностранных языков 1987. – с.32 – 37.
2. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 1997. – 176с.
3. Босчаева Н.Ц. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филолог. наук (10.02.04). – ЛГУ. – Л., 1989. – 16с.
4. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка: Учебное пособие для студентов филологических факультетов университетов. - Москва “Высшая школа” 1989. - 126с.
5. Кацев А.М. Языковые табу и эвфемия. – Л., ЛГПИ им. А.И.Герцена, 1988. – 80с.

6. Кунин А.В. Курс фразеологии английского языка. – М.: Высшая школа, 1986. – 396с.
7. Пауль Г. Принципы истории языка. – М., “Издательство иностранной литературы” 1960. – 500с.
8. Сергеев В.М. Когнитивные методы в социальных исследованиях // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс, 1987. – С.3-20.
9. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1984. – 608с.
10. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття). Дис. канд. філолог. наук. 10.02.04. – Київський університет ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1998. – 195с.
11. Шаховский В.И. Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации // Филологические науки. – 1998. - №2. – С.59-65.
12. Bertram A. NTC's Dictionary of Euphemisms. – NTC Publishing Group, 1998. – 314p.
13. Holder R.W. Oxford Dictionary of Euphemisms. – Oxford-New-York. Oxford University Press, 1995. – 474p.
14. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. (Revised Edition). – N.Y., Crown Publishers Inc. 1995. – 463p.